

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

УДК 378.147:347.96(477)

Зоряна Височан, аспірант ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
м. Івано-Франківськ

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

Проаналізовано сучасні педагогічні проблеми фахової підготовки майбутніх юристів у процесі формування професійної комунікації; проаналізовано процес інтеграції як умови якісної підготовки майбутніх фахівців; місце професійної комунікації у системі фахової підготовки майбутніх юристів. На основі наукових джерел окреслено педагогічні умови формування комунікативної компетентності студентів-правників і місця в цьому процесі курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)”. Акцентується на формуванні діалогічного мовлення у професійній комунікації під час занять із цього курсу. У статті окреслено також окремі аспекти розгляду процесу формування культури професійно-правового спілкування як педагогічної проблеми.

Ключові слова: майбутній юрист, комунікативна компетентність, професійна комунікація, професійно-правове спілкування.

Літ. 9.

Зоряна Височан, аспірант
ГВУЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
г. Івано-Франківськ

**СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ ЮРИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА “УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК
(по профессиональному направлению)”**

Проанализированы современные педагогические проблемы профессиональной подготовки будущих юристов в процессе формирования профессиональной коммуникации; показано место профессиональной коммуникации в системе профессиональной подготовки будущих юристов. На основе научных источников обозначены педагогические условия формирования коммуникативной компетентности студентов-юристов и места в этом процессе курса “Украинский язык (по профессиональному направлению)”. Акцентируется на формировании диалогической речи в профессиональной коммуникации во время занятий по этому курсу. В статье обозначены также отдельные аспекты процесса формирования культуры профессионально-правового общения как педагогической проблемы.

Ключевые слова: будущий юрист, коммуникативная компетентность, профессиональная коммуникация, профессионально-правовое общение.

Zoryana Vysochan, Postgraduate Student
Precarpatkiy Vasyl Stefanyk National University, Ivano-Frankivsk

**THE ESSENCE OF FORMATION OF DIALOGICAL COMPETENCE OF FUTURE
LAWYERS IN THE STUDYING PROCESS OF THE COURSE “UKRAINIAN
LANGUAGE (on a professional basis)”**

The article analyzes the modern pedagogic problems of professional training of future lawyers in the process of professional communication; the process of integration as a condition of quality training of future specialists; the place of professional communication in the system of professional training of future lawyers.

On the basis of the scientific sources and teaching experience at the judicial faculty, the author outlines the pedagogical conditions of the lawyers' communicative competence. An attention is paid in particular to the formation of the motivational-value ratio of students to professional communication at the lessons of the course “Ukrainian language for professional purposes”. Also the article enriches the contents of special disciplines with the innovative technologies that stimulate the students to the speech activity.

It was indicated that the lawyer's professional competence consisted of the following components: 1) a motivational target component; 2) a cognitive component; 3) a social component; 4) an axiological component; 5) an auto-psychological component.

The article presents some aspects of treating the process of forming the culture of professional and legal

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

communication as a pedagogical problem. An attention is paid to the analysis of the definitive system, the structure of professional and legal communication, the classification of its types.

Keywords: *the future lawyers, communicative competence, professional communication, professional and legal communication.*

Актуальність проблеми. На початку ХХІ ст. в педагогічній науці й професійній освіті утверджується постулат, згідно з яким сучасний фахівець повинен бути не лише кваліфікованим, а й передусім компетентним. Це означає, що він не тільки володіє певними знаннями, уміннями й навичками, необхідними для продуктивної професійної діяльності, а й творчо реалізує їх, виявляє ініціативність, самостійність в ухваленні рішень, здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Професійна компетентність допомагає фахівцеві ефективно розв’язувати різноманітні завдання та креативно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях.

Водночас характер і змістову спрямованість професійного навчання майбутніх юристів визначає дилема: що викладати: закон чи право? Реакція на суспільні запити й гуманістичні цінності, з одного боку, актуалізує потребу підготовки універсального правознавця. З іншого боку, зростає попит на вузькопрофільних фахівців-юристів. З цього випливає висновок щодо зростання потреби в компетентних фахівцях у вузькій сфері діяльності, які повинні мати фундаментальну юридичну підготовку [8].

В усіх випадках постулат права залишається стрижнем юридичної діяльності та визначає її специфіку з-поміж інших професій на ринку праці. Це зумовлено її суспільною місією, що впливає на зміст базових компетентностей майбутніх юристів, особливо комунікативної, яка забезпечує ефективність ділових контактів, діалогів у соціальному середовищі [8].

Обсяг, якість й інші формалізовані показники змісту вищої юридичної освіти (ВЮО) відображає державний стандарт, який визначає характер і змістову наповненість навчальних планів (базових й окремих ВНЗ), навчальних програм з дисциплін та навчально-методичного забезпечення (підручники, посібники, тощо). У своїй сукупності вони окреслюють і забезпечувати формування професійної компетентності юриста.

З’ясування стану формування компетентності українського діалогічного мовлення у майбутніх правознавців потребує розгляду потенційних можливостей змісту окремих навчальних дисциплін у розв’язанні цієї проблеми.

Мета статті – окреслити роль і місце курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” у процесі формування діалогічної компетентності майбутніх юристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти досліджуваної проблеми знайшли своє відображення в таких напрямках наукової думки: основи компетентнісної освіти і становлення особистості в умовах професійної діяльності досліджували Н. Бібік, П. Біленчук, Н. Волкова, Н. Євдокимова, І. Єрмаков, І. Зимня, В. Калінін, Н. Кічук, С. Клепко, О. Овчарук, Л. Петровська, Дж. Равен, В. Стрельников, А. Хуторської та ін.; культурологічні, морально-етичні, психологічні, порівняльно-правові, історичні аспекти юридичної діяльності були в полі зору таких учених, як С. Алексєєв, І. Бенедик, П. Біленчук, В. Горшенєв, С. Гусарєв, А. Жалінський, А. Пиголкіна, О. Скакун, С. Сливка та ін. Важливими для нашого дослідження є напрацювання науковців, які аналізували комунікативну культуру як складник професійної компетентності юриста (А. Білоножко, Г. Бояринцева, Н. Івакіна, М. Ковальов, М. Криський, Е. Куцова, В. Рижигов, В. Савіщенко, В. Ситянін, А. Солодухіна, Й. Солодухш, О. Уваркіна та ін.), учені розкрили різні аспекти комунікативної підготовки майбутніх юристів: формування професійного мовлення на заняттях із ділової української мови (М. Криський), соціально-психологічні чинники становлення комунікативної культури майбутнього юриста в процесі професійної підготовки (А. Білоножко), соціально-психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності у слухачів магістратури як майбутніх викладачів-юристів (В. Тюріна, О. Тюрін) та ін. Однак, зазначені автори не акцентували на потенційних можливостях курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” щодо формування діалогічної компетентності майбутніх юристів.

Виклад основного матеріалу. Застосування компетентнісного підходу до юридичної освіти дозволяє з’ясувати її змістову наповненість, результативність через сукупність різновидових компетенцій, які забезпечують необхідний рівень професіоналізму випускників ВНЗ цього профілю. Інтегративність їхньої підготовки детермінована професійною орієнтованістю змістового комплексу навчальних дисциплін, які зазвичай (хоча дещо умовно, з численними варіаціями) поділяються на два основні блоки загальних і спеціальних предметів, кожен з них має свої структурні компоненти.

Так, блок загальних (гуманітарних, соціально-економічних, природничих) дисциплін зазвичай

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

охоплює філософію, українську й іноземні мови, психологію, логіку, культурологію, історію, соціологію, політологію, економіку, інформатику математику та ін. Він спрямований на поліпшення загальноосвітньої підготовки та формування у майбутніх юристів професійного мислення і розуміння взаємозв'язку, взаємозалежності розвитку правих відносин із загальними суспільно-політичними процесами держави та етносоціокультурними особливостями кожного народу. Загальнопрофесійні дисципліни (теорія держави і права, історія політичних і правових учень, історія держави і права зарубіжних країн, конституційне право України, різні галузі права тощо) вивчаються як основна наука в здобутті майбутньої професії юриста. Дисципліни спеціалізації (сімейне право, кримінологія, правоохоронні органи, прокурорський нагляд тощо) сприяють засвоєнню студентами майбутньої спеціалізації.

Універсальним інтегрованим поняттям, що відображає мету, зміст, результати навчального процесу у ВНЗ, є модель фахівця, яка фокусує компетентності майбутнього юриста. Вона слугує орієнтиром і свого роду структурно-логічною схемою його професійної підготовки, на її основі розробляється навчально-методична документація.

Отже, компетентнісний підхід як одна з методологічних засад нашого дослідження відображає спрямованість змісту навчального процесу на формування і розвиток професійних компетентностей майбутнього юриста. У загальному вигляді він передбачає формування ієрархії трьох груп структурно взаємопов'язаних компетентностей: а) ключових (міжпредметні та надпредметні), що відображають здатність фахівця здійснювати багатофункціональну діяльність, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні й соціальні проблеми, творчо підходити до виконання професійних обов'язків, самореалізовуватися; б) загальногалузеві, які формуються впродовж навчання у ВНЗ та відображають роль, місце, значення відповідної галузі в суспільній ієрархії потреб і цінностей; в) предметні, що є складником загальногалузевих компетентностей та стосуються фахових дисциплін, які забезпечують засвоєння вузькопрофільних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення професійних функцій [5]. Фахівці виокремлюють такі складники професійної компетентності юриста, як мотиваційно-цільовий компонент; когнітивний компонент; соціальний компонент; аксіологічний компонент; аутопсихологічний компонент.

З проголошенням державної незалежності України залишається актуальною проблема

модернізації й удосконалення змісту вищої юридичної освіти (ВЮО). Навколо неї тривають гострі дискусії, але реальні зміни відбуваються доволі повільно, що зумовлено як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками, зокрема потребою узгоджувати, корелювати цей процес з нормами юридичного права, що є складним, “консервативним” феноменом, який потребує дотримання чітких вимог і принципів.

Ухвалена “Концепція розвитку вищої юридичної освіти” (редакція від 14 жовтня 2009 р.) спрямована на необхідність розв'язання кризових явищ у ВЮО. Зокрема в документі йдеться про існування прогалін і кризових явищ у змісті ВЮО України, зумовлених переобтяженістю нормативно-теоретичним навчанням, що не сприяє підготовці орієнтованих на практику фахівців, не стимулює індивідуальну активність студентів. Також стверджується, що негнучкі навчальні плани лише побіжно враховують неправову сферу діяльності юриста, яка передбачає ділову комунікацію, конструктивний аналіз і моделювання ситуацій у сферах, що не є безпосереднім ситуативним добром норм права, однак становлять важливий прагматичний складник повсякденної активності правників [2].

З огляду на це вважаємо, що пріоритетне значення для формування професіограми майбутніх правників мають три компоненти змісту юридичної освіти: мовознавчий, психолого-педагогічний і фахово-правовий, які розглядаємо в комплексі, через призму міжпредметних зв'язків. У контексті мовознавчого компонента важливим є формування компетентності українського діалогічного мовлення.

Розвиток професійно-комунікативних умінь, що становлять комплекс операцій, які дозволяють реалізувати формувальну функцію мовленнєво-діалогічної діяльності юриста, забезпечують лінгвістичні дисципліни професійного спрямування. До них у різних варіаціях (і з певними застереженнями) відносять “Ділову українську мову” (ДУМ), “Українську мову (за професійним спрямуванням)” (УМПС), “Культуру професійного мовлення”, “Юридичну термінологію”, “Етику ділового спілкування”, “Риторіку”.

Базові основи формування компетентності українського діалогічного мовлення закладає УМПС, що є профільно-орієнтованим варіантом ДУМ. Аналіз навчально-методичної документації [3] і навчально-методичного забезпечення [6; 7; 8; 9 та ін.] свідчить, що головним призначенням УМПС є закріплення набутних та формування нових професійно орієнтованих знань, умінь,

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

навичок володіння державною українською мовою в різних видах мовленнєвої діяльності задля забезпечення високого рівня комунікативної культури у сферах письмового й усного, отже й діалогічного спілкування. Розв’язанню цих завдань слугують передбачені навчальною програмою з УМПС теми з морфології, орфографії, словотвору, пунктуації тощо. Значна увага приділяється тестуванню з професійної лексики, що розвиває знання термінологічної бази фаху і навички володіння нею. З цією метою практикуються вправи з укладання тез висловлювань; віднаходження й заміни калькованих із російської мови елементів українськими відповідниками; зіставлення, тлумачення термінів і перекладу фахових текстів з російської українською мовою; укладання термінологічних міні-словників для конкретних професійних і комунікативних ситуацій тощо. Розвитку культури мовлення сприяє опрацювання лексичних норм: студенти-правники навчаються розрізняти пароніми, правильно використовувати й добирати, залежно від комунікативної ситуації, синоніми й антоніми до найуживаніших фахових понять, уникати суржика і калькованих, штучних словотворів тощо [3].

Отже, курс українського професійного мовлення покликаний поглибити знання про українську мову, формувати вміння та навички вільного володіння її багатими виражальними засобами на всіх рівнях: фонетичному, лексичному, фразеологічному, морфологічному й синтаксичному, володіти комунікативними засобами літературної мови, культурою монологу, діалогу й полілогу, будувати й удосконалювати тексти різних стилів в усному й писемному мовленні, удосконалювати навички мовного етикету тощо.

Формуванню професійних знань і навичок з українського діалогічного мовлення (УДМ) сприяє вивчення понять мовного і мовленнєвого етикету в ситуаціях професійного й побутового характеру, а також навчальні теми, які розвивають різні види усного мовлення (діалог, дискусія, дебати тощо) та спілкування (за допомогою телефону й т. ін.). У майбутніх правознавців виробляється розуміння того, що культура професійного мовлення є важливою передумовою належного виконання професійних обов’язків у різних сфері юридичної діяльності.

Утім, слід визнати, що при викладанні УМПС формування УДМ не ставиться як окреме пріоритетне завдання. Хоча, згідно з нашим аналізом, зростають увага і розуміння необхідності

розвитку знань, умінь, навичок з комунікативно-мовленнєвої культури, цей компонент навчального процесу не завжди є пріоритетним через зміщення акцентів на опанування правилами ведення письмового діловодства.

Таку ситуацію засвідчує вибірковий, але достатньо репрезентативний аналіз змісту навчальної літератури з ДУМ, УМПС для студентів-юристів. Для прикладу, навчальний посібник, підготовлений Л. Савченко, А. Сагаровським (Харків, 1996) [1], повністю спрямований на формування знань і навичок, що стосуються офіційно-ділової документації, зокрема перекладу юридичної лексики і словосполучень з російської українською мовою тощо. А видання 2008 і 2014 рр. посібника “Ділова українська мова”, що також підготовлений творчими колективами харківського Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого [4; 7], уже орієнтують на посилення навчання усного спілкування. Показово, що офіційно-діловий, науковий, публіцистичний стилі української мови в них розглядаються в одному контексті з ораторським і розмовним, які передусім забезпечують розвиток УДМ. Їхні укладачі чітко визначили вимоги щодо розвитку монологічного й діалогічного мовлення та їхні особливості; окреслили комунікативну специфіку, методіку, прийоми проведення ділових нарад, прийому відвідувачів, консультацій, ділових телефонних розмов, виголошення публічних виступів і судових промов, а також передбачили поглиблене вивчення мовного етикету юриста і техніки виразного мовлення тощо [4, 14 – 76; 7, 28 – 78, 158 – 211].

Проте навіть ці два орієнтовані на розвиток усного спілкування студентів-юристів посібники дають лише загальні уявлення про суть, структуру монологу й діалогу та не пропонують спеціальної методіки формування діалогічного мовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування компетентісного підходу до юридичної освіти дозволяє з’ясувати її змістову наповненість, результативність через сукупність різновидових компетенцій, які забезпечують необхідний рівень професіоналізму випускників ВНЗ цього профілю. Інтегративність їхньої підготовки детермінована професійною орієнтованістю змістового комплексу навчальних дисциплін, які зазвичай (хоча дещо умовно, з численними варіаціями) поділяються на два основні блоки загальних і спеціальних предметів, кожен з них має свої структурні компоненти. Велике значення для формування культури українського діалогічного мовлення в майбутніх

**ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “УКРАЇНСЬКА МОВА
(за професійним спрямуванням)”**

правознавців має курс “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, покликаний формувати професійне мовлення фахівців у ділянці права. Подальшого дослідження потребує розгляд змісту навчальних курсів “Риторика”, “Еристика” в контексті з’ясування їх можливостей для розвитку професійних практично-орієнтованих компетентностей студентів-правознавців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ділова українська мова: навч. посіб. для юристів / Л. Г. Савченко, А. А. Сахаровський; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Нац. юрид. академія України, 1996. – 80 с.
2. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні (редакція від 14.10.2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.univer.km.ua/doc/koncept.htm
3. Навчально-методичний комплекс із дисципліни – Українська мова (за професійним спрямуванням) кафедри юридичного документознавства для курсантів I курсу Національної академії внутрішніх справ. Укладачі: Юлдашева С.А. Семененко Л.Л. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ud/ukr_mova.pdf
4. Пивоваров В. М. Ділова українська мова: Навч. посіб. / В. П. Пивоваров, Л. Г. Савченко, Ю. І. Калашиник. – Х.: Право, 2008. – 120 с.
5. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівня досягнень учнів / О. І. Пометун. – К., 2004. – 10 с.
6. Токарська А. С. Культура фахового мовлення правника: навч. посіб. / А. С. Токарська. – Львів: Світ, 2003. – 312 с.
7. Українська мова (за правознавчим спрямуванням): навчальний посібник / О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, Л. М. Сідак та ін. – Х. : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. – 340 с.
8. Яворська Г. Базові компетентності майбутніх правознавців / Г. Х. Яворська // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]. – Одеса: Фенікс, 2016. – Вип. 25. – С.220–226.
9. Янковська Г. В. Українська мова для юристів: навч. посіб. / Г. В. Янковська. – К.: КНТ, 2011. – 392 с.

REFERENCES

1. Savchenko, L. H. & Saharovskiy, A. A. (1996). *Dilova ukrayinska mova: navch. posib. dlia yurystiv* [Ukrainian business language: textbook for lawyers]. National Yaroslav Mydriy Lawyer Academy of Ukraine . Kharkiv: Nats. yuryd. akademiya Ukrayiny, 80 p. [in Ukrainian].
2. *Kontseptsiia rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini (redaktsiia vid 14.10.2009 r.)* [The concept of development of higher legal education in Ukraine (edition of 14.10.2009)]. [Electronic resource]. Available at www.univer.km.ua/doc/koncept.htm [in Ukrainian].
3. Yuldasheva, S.A. & Semenenko, L.L. (Ed.). *Navchalno-metodychnyi kompleks iz dystsypliny – Ukrainiska mova (za profesiinym spriamuvanniam) kafedry yurydychnoho dokumentoznavstva dlia kursantiv I kursu Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* [Educational and methodical complex on discipline – Ukrainian language (on a professional basis) of the Department of Legal Documentation for the first-year students of the National Academy of Internal Affairs.] [Electronic resource]. Available at www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/ud/ukr_mova.pdf [in Ukrainian].
4. Pyvovarov, V. M., Pyvovarov, V. P., Savchenko, L. H. & Kalashnyk, Yu. I. (2008). *Dilova ukrainska mova: Navch. posib.* [Ukrainian business language: textbook]. Kharkiv: Pravo, 120 p. [in Ukrainian].
5. Pometun, O. I. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhdid do otsiniuvannia rivnia dosyagnen' uchniv* [Competence approach to the evaluation of student achievement]. Kyiv, 10 p. [in Ukrainian].
6. Tokarska, A. S. (2003). *Kultura fakhovoho movlennia pravnyka: navch. posib.* [Culture of specialty language of the lawyer]. Lviv: Svit, 312 p. [in Ukrainian].
7. Lysenko, O. A., Pyvovarov, V. M. & Sidak, L. M. et al. (2014). *Ukrainska mova (za pravoznavchym spriamuvanniam): navchalnyi posibnyk* [Ukrainian language (on a jurisprudential basis): textbook] Kharkiv: Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho, 340 p. [in Ukrainian].
8. Yavorska, H. (2016). *Bazovi kompetentnosti maibutnikh pravoznavtsiv* [Basic competence of the future lawyers]. The scientific notes of International Humanitarian University. Odesa: Feniks, Vol. 25, pp. 220–226. [in Ukrainian].
9. Yankovska, H. V. (2011). *Ukrainska mova dlia yurystiv: navch. posib.* [Ukrainian language for lawyers: textbook]. Kyiv: KNT, 392 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.10.2017

